

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ “НЕОФИТ РИЛСКИ” –
БЛАГОЕВГРАД
ПРАВНО-ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА “МЕЖДУНАРОДНО ПРАВО И
МЕЖДУНАРОДНИ ОТНОШЕНИЯ”

ЗЛАТКА ДИМИТРОВА ГЕРГИНОВА

АВТОРЕФЕРАТ

РЕФЕРЕНДУМИТЕ КАТО ИНСТРУМЕНТ ПРИ МЕЖДУНАРОДНИТЕ ДОГОВОРИ НА ПРИМЕРА НА ДЪРЖАВИТЕ ОТ ЕИП И ШВЕЙЦАРИЯ

Автореферат на дисертационен труд
за присъждане на образователната и научна степен „доктор” по научна
специалност „Международно право и международни отношения”,
професионално направление 3.6. Право

Научен ръководител:
Доц. д-р Николай Марин

Рецензенти:
1. Проф. д-р Георги Близнашки
2. Проф. д-р Ирена Илиева

Благоевград, 2014 г.

Дисертационният труд на тема **„Референдумите като инструмент при международните договори на примера на държавите от ЕИП и Швейцария”** е обсъден на заседание на катедра „Международно право и международни отношения”, Правно-исторически факултет към ЮЗУ „Неофит Рилски” – Благоевград на 04.12.2014 г. с протокол № 2 и насочен за защита пред научно жури.

Дисертационният труд с обем от 274 страници се състои от увод, три глави, заключение и библиография.

Дисертационният труд е съобразен със законодателството на Република България, действащо към м. декември 2014 г.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 06.02.2015 г. от

.....

Автор: Златка Димитрова Гергинова

Заглавие: Референдумите като инструмент при международните договори
на примера на държавите от ЕИП и Швейцария

СЪДЪРЖАНИЕ

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННОТО ИЗСЛЕДВАНЕ

..... 4

1. Актуалност на темата 4

2. Обект и предмет на дисертационния труд 5

3. Цел и задачи на изследването 6

4. Теза на изследването 7

5. Методология на изследването 7

6. Източници на дисертационния труд 8

7. Практическо значение на научната разработка 8

II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД 9

III. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД 9

IV. СПРАВКА ЗА ПО-СЪЩЕСТВЕНИТЕ ПРИНОСИ НА
ДИСЕРТАЦИОННОТО ИЗСЛЕДВАНЕ 19

V. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ НА ДОКТОРАНТА 20

Резюме 22

Abstract 23

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННОТО ИЗСЛЕДВАНЕ

1. Актуалност на темата

Като форма на политическа организация на обществото в Швейцария се е наложила пряката демокрация. Това ще рече, че на национално и местно ниво решенията по обществено значими въпроси се вземат с непосредственото участие на гражданите, имащи право на глас. Взетите решения придобиват юридическа сила и в зависимост от характера и вида на референдума могат да имат решаващ или препоръчителен характер за централните и местните органи. Формата на вземане на решения е най-често референдум на национално, кантонално и общинско ниво, като е възможно референдумът да бъде иницииран от самите граждани чрез т.нар. гражданска инициатива, при която не съществуват ограничения за въпросите, които се поставят.

И ако в днешно време в световен мащаб се говори за демократизиране и максимална прозрачност на представителната демокрация, то в Швейцария се поставя въпросът за постоянното разширяване на участието на гражданите, имащи изборителни права, във формите на пряката демокрация. Малката по територия централноевропейска държава с езиково, институционално и културно разнообразие непрекъснато разширява възможностите за информираност на избирателите, за активна политическа позиция и образование на широките слоеве от населението и по този начин за увеличаване на компетентността на гражданите с цел тяхното непосредствено ангажиране в процеса на вземане на решения по важни за тях и за страната въпроси.

Тези особености на швейцарската политическа система винаги са предизвиквали интереса на учени и политици, на журналисти и обикновени граждани. Примерът за уникалното държавно устройство и управление на Швейцария е предмет на изследване в много научни трудове, включително и в българската доктрина по международно право и международни отношения. Една от причините за това в последните десетилетия може да се обясни с приликата между съставената от 26 кантона Швейцарска федерация и изградения вече от 28 държави Европейски съюз, което подчертава и актуалността на настоящия

дисертационен труд. Също както Швейцария, и Европейският съюз не е централизирана държавна структура, а обединение на равноправни субекти с различно историческо развитие, с различни езици и културни особености, с различно държавно устройство, които си поставят общи цели и изпълняват общи задачи в името на благо на суверена.

В Конфедерацията референдуми традиционно се провеждат няколко пъти годишно. От 2012 г. насам това става всяко тримесечие, като на една дата може да бъде произведен повече от един референдум по гражданска инициатива или по федерално решение. Най-скорошното допитване до народа се осъществява на 30 ноември 2014 г. и включва три граждански инициативи: 1. „Край на данъчните привилегии за милионери”; 2. „Спрете свръхнаселеността – за осигуряване на естествените основи на живот”; 3. „Спасете нашето швейцарско злато”. За 2015 година вече са насрочени референдуми по две граждански инициативи: „Да подкрепим семействата! Необлагаеми детски добавки и добавки за образование” и „Данък енергия вместо данък добавена стойност”.

В България, както и в много страни в Европа и в света, се наблюдава засилен интерес на гражданите и тяхното участие в политическите процеси. Доказателство за това са проведените през 2014 г. референдуми в Донецка и Луганска област (Украйна), както и в Крим, в Шотландия (за независимост от Обединеното кралство), в Каталуния (макар и символичен – за независимостта на автономната област от Испания). Активизираното гражданско общество, изразяващо несъгласие с провежданата политика в различни държави (Турция, България, Украйна и др.), конфликтите в Сирия, Египет, Либия показват желанието на гражданите за по-активно участие в политическите процеси.

2. Обект и предмет на дисертационния труд

Настоящият дисертационен труд поставя в центъра на вниманието законодателството на Швейцария по отношение на референдумите, използвани като инструмент на пряката демокрация при сключването и ратифицирането на международни договори – основно на федерално ниво, което обаче е неотделимо от прилагането на законодателството на кантонално и местно равнище. Обект на изследването освен това са: правната уредба на референдумите и другите форми на пряка демокрация

в държавите от Европейското икономическо пространство (ЕИП), механизмите при сключването и влизането в сила на международните договори, присъединяването на Конфедерация Швейцария, Кралство Норвегия, Република Исландия и Княжество Лихтенщайн към международни междуправителствени организации.

3. Цел и задачи на изследването

Основната цел на труда е да се проследят примерът и традициите на Швейцария и на страните от Европейското икономическо пространство при инициирането, подготовката, произвеждането на референдумите и прилагането на резултатите от тях като инструмент за сключване, присъединяване и ратифициране на международни договори.

От тази основна цел произтичат следните научно-изследователски задачи:

1. да се проучат по-голямата част от теоретичните постановки и концепции по въпросите за референдумите, законодателната уредба в конституциите на Швейцарската конфедерация, Кралство Норвегия, Република Исландия и Княжество Лихтенщайн;
2. да се изследват особеностите на приложение на формите на пряка демокрация в горепосочените страни в тяхното историческо развитие, както и някои от проблемите при прилагането им на национално и местно равнище;
3. да се проучат особеностите на видовете референдуми според различните критерии за класификация, като се обърне особено внимание на гражданската инициатива в Швейцария;
4. да се анализира официалната статистическа информация по отношение на проведените референдуми в тези страни по въпросите за отношенията на държавите от ЕИП с Европейския съюз и сключените помежду им и с ЕС международни договори;
5. да се изследва прилагането на референдума като механизъм за членството на Швейцария и държавите от Европейското икономическо пространство в международни междуправителствени организации;
6. да се обобщят резултатите от проведените референдуми и тяхното значение за сключването, присъединяването или ратификацията на международни договори;

7. да се направят изводи относно бъдещето на референдумите по външнополитически въпроси както относно членството на определени държави в международни организации, така и по отношение на създаване на нови субекти на международното право.

4. Теза на изследването

Очертаните обект и предмет на научното изследване, както и поставените цели и задачи водят до формулирането на следната теза:

Пряката демокрация, изразяваща се в провеждането на референдуми и допитвания по граждански инициативи, прилагани в Швейцария и в страните от Европейското икономическо пространство, е една от най-добрите форма на демокрация. Тя предполага многоаспектно, широко и обективно информиране на избирателите, тяхното доброволно и независимо участие при вземането на решения, които са от особено важно значение за страната във вътрешно- и външнополитически план, а също така носят и пряка полза за отделния гражданин на местно и национално ниво. Примерът на Швейцария и на страните от ЕИП по отношение на прилагането на пряката демокрация по вътрешнополитически проблеми и при сключването и влизането в сила на международни договори намира все по-широко приложение и в страните от Европейския съюз, изразяващо се в нарастване на броя на произвежданите референдуми в редица страни от Съюза.

5. Методология на изследването

Интердисциплинарното естество на темата, представляваща пресечна точка между международното публично право, конституционното право, правото на Европейския съюз, историята на международните отношения и политологията, е предпоставка за използване и прилагане на интердисциплинарна методология на изследване. Като основни методи се използват **сравнително-правният анализ** и **нормативният метод** за изследване на референдума като инструмент при присъединяването, ратифицирането и влизането в сила на международните договори в Швейцария и в държавите от Европейското

икономическо пространство. Чрез **политологичния метод** са разгледани актуални и значими политически процеси и събития като референдумите в Шотландия и испанската автономна област Каталуния. Очертани са някои от специфичните черти на референдумите в бъдеще, особено в контекста на външнополитически въпроси. **Системният метод** на анализ се изразява в стремежа да се открие мястото и ролята на референдума не само за отделните държави, но и в европейски мащаб. На следващо място в дисертационния труд е използван **историческият метод** за изясняване на някои от основните моменти, свързани с важни исторически събития, периоди и факти за института на референдума.

6. Източници на дисертационния труд

Източници на настоящата дисертация са български и чуждестранни международноправни и политологически изследвания. Разгледани са и са анализирани Конституциите на Конфедерация Швейцария, Кралство Норвегия, Република Исландия, Княжество Лихтенщайн, на множество европейски държави, сред които България, федерални закони, Виенската конвенция за дипломатическите отношения от 1961 г., Виенската конвенция за правото на договорите от 1969 г. Използваната литература включва изследвания както в областта на българската и международната доктрина за международно публично право, така и на правото на ЕС, външните отношения, правото на договорите, правото на международните организации и външната политика на Европейския съюз.

7. Практическо значение на научната разработка

Практическото значение на изследването може да бъде обобщено в няколко насоки:

- основните положения и изводи биха могли да активизират прилагането на формите на пряка демокрация на национално и местно равнище в Република България и в Европейския съюз по въпроси от съществено значение за вътрешната и външната политика;
- примерът на Швейцария и на страните от ЕИП може да се използва за по-пълното политическо осведомяване на гражданите с цел повишаване

на политическата им компетентност и по-ангажираното им участие във вземането на важни за държавата решения;

- дисертационният труд изяснява механизма на провеждане на референдуми и прилагане на резултатите от тях от страна на представителната демокрация;

- резултатите от изследването може да допринесат за успешното прилагане на референдума като инструмент за решаване на вътрешнополитически проблеми.

II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертацията е в обем от 274 страници, в това число приложенията (4 на брой) и библиографията. Научният апарат обхваща 443 бележки под линия. Към труда е добавена и библиографична справка на използваната и цитирана литература, която съдържа общо 245 заглавия на български, руски, английски и немски език, както и 123 източника от официални интернет страници.

В структурно отношение дисертационният труд се състои от увод, три глави, заключение, използвана литература и приложения.

III. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Увод

В Увода са обосновани актуалността и обществената значимост на разглеждания проблем, посочени са обектът на изследването, обосновано е разглеждането на референдумите в държавите от Европейското икономическо пространство и в Швейцария като предмет на научния труд, посочени са основната цел и научно-изследователските задачи на дисертационното изследване, както и приложената методология за постигане на поставената задача в дисертационното изследване.

Първа глава

Общотеоретични бележки в развитието на правната уредба на формите на пряка демокрация

Първа глава е разделена на четири части. В първи параграф се разглеждат в теоретичен план формите и разновидностите на пряката демокрация, които могат да бъдат класифицирани по съдържание, по политическо ниво, по формулировката им, по техния характер и по времето на провеждане.

По своя характер референдумите могат да бъдат разделени на задължителни и факултативни. Задължителните референдуми засягат въпроси, които е наложително да бъдат представени за гласуване от народа и кантоните (като например в Швейцария по отношение на промени в Конституцията или влизане в сила на международни договори). Резултатите от задължителните референдуми обвързват органите на държавната власт с взетото решение от произведеното допитване до избирателите.

Факултативните референдуми нямат решаващ характер, но те са изключително важни и влияят върху последващото решение на държавната или местната власт. Обърнато е внимание и на референдумите, инициирани от народа или от част от народа, в Швейцария и Лихтенщайн те се наричат „граждански инициативи“, а според законовата формулировка в Австрия и Германия – „желанието на народа или на гражданите“. В Европа дискусиата за пряката демокрация е поставена в контекста на демократизирането на Европейския съюз като наднационална организация, като в тази връзка са разгледани дейностите на Програма „Европа за гражданите“ за периода 2014 – 2020 г. „Активни граждани на Европа“ и „Активно гражданско общество в Европа“ и основните задачи на програмата. Също така в глава първа се разглежда и наличието на правна уредба на национално и европейско равнище в рамките на ЕС по въпросите за гражданската инициатива и европейската гражданска инициатива.

Във втори параграф е направен сравнителен анализ на основните типове референдуми според конституционното учение, поради обстоятелството, че Конституциите на редица европейски страни предвиждат възможност за конституционен референдум в случай на

необходимост като цялостна или частична промяна или допълнение на основния закон. Законодателният референдум е предвиден от Конституциите на много европейски държави и обикновено е референдум за одобряване след установената законодателна процедура, включваща провеждане на референдум, с цел да бъде одобрен от населението важен законопроект, който при положителен референдум става закон. Обръща се внимание на въпроса за кръга от субекти, които имат право на инициатива за провеждането на референдум – Парламент, група депутати, държавни ръководители, представители на изпълнителната власт, определен брой избиратели, представители на властите за местно самоуправление.

В параграф трети – „Особености на държавното и административно-териториалното устройство на Конфедерация Швейцария като предпоставка за развитие на формите на пряка демокрация”, е представено историческото развитие на референдумите, както и преглед на традиционния външнополитически неутралитет на Швейцария и произтичащите от това права и задължения на страната спрямо воюващи страни при запазване на неприкосновеността на собствената страна; разгледано е участието на Конфедерацията в мироопазващи мисии в чужбина, изследвана е политическата система на Швейцария, както и правата на съставлящите я кантони. По-голямо внимание е обърнато на държавното устройство на формата на управление на Конфедерация Швейцария, както и на въпроса за референдумите в тази държава – принципите на провеждане, на прилагане на резултатите от референдумите, на тяхното значение за страната, кантона, общината и за отделния избирател.

Четвърти параграф, с наименование „Сравнителноправна уредба на референдума в държавите от Европейското икономическо пространство”, разглежда правната уредба и проведените референдуми в Кралство Норвегия, където именно референдумите като средство за участие на народа при вземането на важни решения става причина страната на два пъти да отхвърли вече подписани договори за присъединяване към Европейските общности през 1972 г. и през 1994 г. към Европейския съюз, но въпреки това Норвегия успява да изгради изключително тесни отношения с ЕС и участва в Шенгенското пространство. В Република Исландия се наблюдава увеличаване на броя на проведените референдуми,

като само за последните четири години са произведени няколко допитвания до народа по съществени въпроси, свързани с банковата и финансовата система на страната. Интерес представлява често сменящата се позиция на Исландия по отношение на въпроса за пълноправното членството на страната в ЕС, като през май 2013 г. исландското правителство взема решение за замразяване на преговорите за членство, независимо че са били отворени преговори по 27 преговорни глави и са приключили преговорите по 11 глави, а през февруари 2014 г. исландското правителство отменя взетото решение за провеждане на референдум относно пълноправното членство на страната в ЕС. В Княжество Лихтенщайн законоустановените форми на пряка демокрация са референдум и инициатива, като Конституцията на Княжеството от 2003 г. значително разширява правата на гражданите в основополагащи аспекти. Разгледан е моделът на изключително сложно гласуване при гражданска инициатива с направено контрапредложение от страна на парламента, което е специфична особеност за правната уредба в тази държава.

Втора глава „Актуалност на референдума като форма на пряката демокрация в отношенията с ЕС”

Във втора глава, параграф първи, се проследява провеждането на референдуми в Швейцария, Исландия, Норвегия и Лихтенщайн във връзка с отношенията им – поотделно и като организация – с Европейския съюз. Швейцария подава молба за членство в Европейските общности през 1992 г. и започва преговори за присъединяване. Много скоро след депозираната молба за членство до Съвета на ЕС преговорният процес е замразен по инициатива на швейцарското правителство. Основна причина за този ход е проведеният на 6 декември 1992 г. референдум, на който е отхвърлено взетото преди това решение на швейцарския парламент за членство в Европейското икономическо пространство – организация, различаваща се от Европейските общности. С мнозинство от 50,3% гражданите гласуват отрицателно, а като основни причини за отрицателния вот на референдума се посочват страхът от загуба както на държавния суверенитет, така и от ограничаване в известна степен на утвърдената демокрация и нейното трансформиране в съответствие с изискванията на Европейското икономическо пространство, както и загуба в значителна степен на

неутралитета и независимостта на страната, отстоявани в продължение на векове. По-късен референдум по Конфедерална народна инициатива „Да на Европа“, проведен на 4 март 2001 г., има за резултат мнозинство против членството (76,8 % гласове „Не“).

Кралство Норвегия е подавало молба за членство в Европейската икономическа общност, Европейските общности и Европейския съюз четири пъти (през 1962 г., 1967 г., 1970 г. и 1992 г.). Когато през 1962 г. и 1967 г. Франция налага вето върху членството на Обединеното кралство, подало молба заедно с Норвегия, и норвежката молба за присъединяване остава без юридически последиствия. На два пъти (на референдуми през 1972 г. и през 1994 г.) норвежките избиратели отхвърлят с минимално мнозинство присъединяването (съответно с 53,5 % и 52,4 % „Не“), заради което норвежкото правителство изтегля молбата.

Във втори параграф се поставя акцент върху двустранните и многостранните договори и споразумения на страните от ЕИП и Швейцария с международни организации, като се обръща внимание на членството им в Организацията на Обединените нации. За Конфедерацията това членство се осъществява едва през 2002 г. като следствие от положителен референдум по гражданска инициатива „За присъединяването на Швейцария към Организацията на Обединените нации (ООН)“ след отрицателен вот от 16 март 1986 г. относно решение, взето на федерално равнище на 14 декември 1984 г., което обаче според Конституцията подлежи на задължителен референдум по отношение на присъединяването към международни договори.

Разгледани са също двустранните споразумения на Швейцария и държавите от Европейското икономическо пространство с Европейския съюз и Конвенцията за прилагане на споразумението от Шенген. Отношенията в рамките на ЕИП и ЕС от икономическа и интеграционно-политическа гледна точка заемат особено място във външната политика на Лихтенщайн, а извън рамките на ЕИП Княжество Лихтенщайн има споразумение с ЕС за облагане на печалбите от лихви на граждани на Съюза. Изтъкнат е също и приносът на държавите от Европейското икономическо пространство по отношение на новите страни членки на ЕС, като предоставените от тях финансови механизми се използват много сполучливо за намаляване на социалните и икономическите различия в Европа и по-конкретно в страните от Централна и Източна Европа, за

реформи, за интегриране на малцинствата, за изграждане на демократично гражданско общество, за изследователска дейност, образование, здравеопазване, опазване на околната среда, защита на потребителите, хуманитарна помощ и се наблюдава силна солидарност към членките от Централна и Източна Европа, която цели да поддържа извършването на реформи, утвърждаването на техните институции и прилагането на върховенството на закона.

Само две от разглежданите държави са членове и учредители на Организацията на Северноатлантическия договор: Исландия и Норвегия. Исландия е единственият член на НАТО, който няма своя собствена армия, а тези функции се изпълняват от постоянния американски контингент в страната и въз основа на двустранен договор между Исландия и САЩ, като страната се присъединява към НАТО с условието, че няма да се налага да основава своя армия. Княжество Лихтенщайн няма армия от 1868 г., когато Йохан Княз на Лихтенщайн я разпуска поради високите разходи за издръжката, а Конфедерация Швейцария не се стреми към членство в НАТО, тъй като страната води политика на неутралитет. Неутралитетът позволява свобода на действие относно участието в международни санкции с политически и икономически характер или в инициатива като Програмата на НАТО „Партньорство за мир”, както и за участие в мисии с мандат на ООН.

Особено внимание в трети параграф се отделя на проведения в началото на месец февруари 2014 година референдум по въпросите на миграционната политика в Швейцария по гражданска инициатива на Швейцарската народна партия „Да спрем масовата имиграция!”, приета от 50,3 % от гласувалите и от 17 от 26-те кантона. Експертна група под ръководството на Федералната служба за миграция трябва да разработи решения за прилагане на инициативата, като по този начин се поставя началото на нов вид сътрудничество с ЕС.

Трета глава „Представителство на страните от Европейското икономическо пространство в международни организации”

Държавите от ЕИП и Швейцария провеждат активна двустранна и многостранна външнополитическа дейност, включително и в рамките на

международни организации и други форми на сътрудничество, каквито са международните конференции и конгреси, провеждани с конкретна цел. От правна и политическа гледна точка участието на групата от държави като Норвегия, Исландия, Лихтенщайн и Швейцария предизвиква интерес с оглед на отличаващото се разбиране и дори неучастие в определени периоди в някои организации, респективно инициативи и същевременно подкрепяне на многостранното сътрудничество в различни периоди и организации. За да се изследва преди всичко специфичната позиция и предпазливостта на тези страни към определени международни организации, в първи параграф на тази глава е разгледано цялостното участие на четирите държави в най-важните международни организации, осъществяващи дейност в Европа: в Съвета на Европа като регионална организация с ясно дефинирани цели за постигането на по-голямо единство между нейните страни членки, „за да се съхранят и осъществят идеалите и принципите, олицетворяващи тяхното общо наследство, и да се улесни икономическият и социалният напредък”; в Европейската асоциация за свободна търговия; в Организацията за икономическо сътрудничество и развитие, съдействаща за икономическото развитие, наемането на работна ръка и повишаването на жизнения стандарт на членуващите в нея държави, като ги подпомага при изработване и координиране на съответна политика на действие и стимулира и насърчава усилията им в полза на развиващите се страни; в Организацията на ООН за образование, наука и култура (ЮНЕСКО), която спомага за сътрудничеството между нациите чрез образование, наука, култура и общуване, за да се съдейства за зачитане на справедливостта, върховенството на закона, човешките права и основни свободи; в Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа; в Световната търговска организация; в Северния съвет. Подчертават се особеностите на присъединяването на тези страни към международни организации.

Във втори параграф се разглежда и последващото участие на тези държави в международните организации в резултат от проведените референдуми. Така например швейцарските гласоподаватели решават страната им да се присъедини към световната организация ООН едва през 2002 година след отрицателен референдум през 1986 г. В трети параграф са обобщени основните моменти и основното приложение на референдумите по въпроси от външнополитически характер в Европа. Тук

специално внимание се обръща на референдумите във Франция и Нидерландия относно процеса на ратифициране на Договора за създаване на Конституция за Европа, проведени през 2005 г. и показали отрицателното отношение на гражданите на тези страни към Конституцията за Европейския съюз (съответно 54,87 % – във Франция и 61,6 % – в Нидерландия).

Разгледани са също спецификите на присъединяването на Република Ирландия към първичното право на Европейския съюз. През 1972 г. в страната се провежда референдум за присъединяването ѝ към Европейската общност. Отново на референдум се взема решение за всички европейски договори: Договорът от Маастрихт (през 1992 г.) и Договорът от Амстердам (през 1998 г.) са одобрени от над 60 % от имащите право на глас. През 2001 г. чрез народно гласуване е отхвърлено предложение за промяна в Конституцията, която би позволила подписването на Договора от Ница. Договорът за Конституция на Европа не е подложен на референдум в Ирландия заради отрицателните резултати от референдумите във Франция и Нидерландия, които спират процеса на подписването му. Но Република Ирландия е единствената държава, провела допитване до народа относно Договора от Лисабон на 12 юни 2008 г. Отхвърлянето му от страна на ирландските избиратели води до правни гаранции за страната в областта на данъчната политика, по въпроси на социалната защита и защитата на правата на работниците, обществените услуги, отговорността на държавите членки за услугите в областта на образованието и здравеопазването, както и по отношение на Европейската политика за сигурност и отбрана, което позволява запазване на традиционния неутралитет на Ирландия. Проведеният втори референдум за ратифицирането на Договора от Лисабон на 3 октомври 2009 г. има положителен резултат.

Неофициалният референдум в Каталуния на 9 ноември 2014 г. поставя въпроса за отделянето на автономната област от Испания. Въпреки положителния резултат обаче, властите в Мадрид настояват, че испанската конституция не позволява никой от 17-те испански региона едностранно да се отцепва от страната.

В четвърти параграф на тази глава се обръща внимание на референдума за независимост в Шотландия, отхвърлен от 55,3 % от гласоподавателите, и на неговото отражение върху бъдещето на

Обединеното кралство в Европейския съюз. Ако на референдум Великобритания реши да се оттегли от Европейския съюз, проевропейски настроените шотландци би трябвало да проведат нов референдум за независимостта си и при евентуален положителен вот да кандидатстват за членство в Съюза, при което ще следва да се спазят всички принципи за приемането на нови членове.

Заклучение

В Заклучението се прави обобщение на проведените референдуми в държавите от ЕИП и в Швейцария и тяхното значение (основно) за външната политика на страните, за сътрудничеството им с Европейския съюз и с други международни организации. Предоставянето на възможността за вземане на решения от важно политическо значение за страната прави избирателите активни участници в управлението на страната, повишава политическата им култура и им дава самочувствието за пълноценно участие в политическия живот на страната. Под „пряка демокрация” трябва да се разбира основно правото на пълнолетните граждани на една страна да се ангажират непосредствено в политическия процес на вземане на важни за държавата решения в полза на цялото общество и на отделния гражданин. По този начин се осигурява прилагането на основния демократичен принцип на върховенство на народа (демоса) и се реализира по-прецизно разделение на властта.

Произвеждането на референдуми се засилва и в много държави на стария континент. Особено важност това явление придобива в страните членки на Европейския съюз, чието изграждане и съществуване нерядко се сравнява с развитието на Швейцарската конфедерация. Такова ангажиране на всички членове на обществото е доказателство за все по-пълноценно развиващите се механизми на пряката демокрация в по-голям мащаб.

В заключението е изразено убеждението, че поставената научно-изследователската цел е постигната, а именно – проследен е примерът на Швейцария и на страните от Европейското икономическо пространство при иниципирането, подготовката, провеждането и прилагането на резултатите от референдумите като инструмент за сключване и ратифициране на международни договори, както и за присъединяването към такива.

Потвърждава се научната теза, че най-добрата форма на демокрацията е пряката демокрация, предпоставяща широкото участие на добре информирани гласоподаватели във вземането на решения от регионално, национално и международно значение посредством инструментите на референдума и гражданската инициатива в полза на цялото общество и на отделния гражданин, какъвто е примерът на Швейцарската конфедерация и на страните от Европейското икономическо пространство. Все по-честото провеждане на референдум в различни страни на стария континент води до неговото утвърждаване като инструмент за налагане на волята на избирателите по важни въпроси от вътрешната и външната политика на страните.

Наред с това са изведени редица общи изводи по така разгледаната проблематика на дисертационния труд, сред които могат да се направят следните обобщения:

- Пряката демокрация продължава да се възприема като една от най-демократичните форми за участието на гражданите в държавната и в местната власт. Гражданите на все по-голям брой страни прилагат възможността за провеждане на гражданска инициатива, за да обърнат вниманието на управляващите към проблеми, които не са залегнали в техните програми, поставени са встрани от общественото внимание, или просто не се приемат за належащи.

- Настоящото развитие на видовете и формите на пряката демокрация в страните от ЕС показва сходство с тези в Швейцария и в страните от ЕИП.

- Прилагането на инструментите на пряката демокрация осигурява разделението на властта и в същото време съдейства за обединението на гражданите около една идея в полза на цялото общество.

- Пряката ангажираност на гражданите във вземането на решения от важно значение за държавата повишава тяхната политическа образованост и компетентност.

- Пряката демокрация засилва легитимността на взетите решения.

- Гражданските инициативи са потребност и на наднационално ниво например в ЕС.

- Непрекъснато се увеличава броят на проведените референдуми в световен мащаб. Това е доказателство за успешното налагане на референдума като инструмент за решаване както на вътрешнополитически проблеми, така и на външнополитически въпроси.

- Наред с това се увеличава и броят на сключените многостранни договори, както и тяхното значение. Едно от логичните обяснения е увеличаването на броя на глобалните проблеми, чието решаване не е по силите на една единствена държава.

IV. СПРАВКА ЗА ПО-СЪЩЕСТВЕНИТЕ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННОТО ИЗСЛЕДВАНЕ

1. Въпреки многобройните публикации по въпросите на пряката демокрация в България досега не е правен сравнителен анализ на прилагането на инструментите на пряката демокрация в Швейцария и в страните от Европейското икономическо пространство. В този смисъл настоящата разработка е първи опит за обобщаване на дългогодишния положителен пример на посочените страни в провеждането на референдуми.
2. Като принос на изследването може да се посочи и анализът на проведените референдуми в Швейцария и в страните от Европейското икономическо пространство по отношение на сключването на международни договори и / или присъединяването, както и взимане на решение от суверена чрез произвеждане на референдум за влизане в сила на определени международни договори.
3. Изследвани и анализирани са в сравнителен план Конституциите на Конфедерация Швейцария, Кралство Норвегия, Република Исландия и Княжество Лихтенщайн относно начина на инициране, подготовка, провеждане и прилагане на резултатите от референдуми, като при това е направен исторически преглед на налагането на референдума като инструмент на пряката демокрация.
4. Особено внимание е обърнато на т.нар. гражданска инициатива с нейните възможности да се предостави право на група гласоподаватели да насочат вниманието на управляващите към проблеми на местно ниво.
5. Не са пропуснати и някои проблемни моменти при самото провеждане и при прилагането на резултатите от проведените

референдуми в горепосочените страни, както и в държавите членки на Европейския съюз.

6. Направен е подробен анализ на налична статистическа информация по въпросите на проведените референдуми в Швейцарската конфедерация, Кралство Норвегия, Република Исландия и Княжество Лихтенщайн за присъединяване към международни организации, за отношенията им със страните от Европейския съюз, а също и помежду им, като са посочени и перспективи за развитието им.
7. Направените изводи за бъдещето на референдумите сочат еднозначно голямата роля, която се отрежда на гласоподавателите при вземането на решения на различно ниво, както и необратимостта на процеса, водещ до ангажирането на все по-голям кръг от избиратели при решаването на вътрешно- и външнополитическите проблеми в една отделна страна или в група страни.

V. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ НА ДОКТОРАНТА

A. ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. Формите на пряка демокрация в Европейското икономическо пространство по външнополитически въпроси, в: Сборник с научни публикации в рамките на проект “Изследване на Общата външна политика, политиката на сигурност и съседство на Европейския съюз след Лисабонския договор”, с. 195-204, Благоевград, 2010.

2. Двустранни договори между Швейцария и ЕС, в: Юбилеен сборник „Право, управление и медии през XXI век”, том II, с. 88-96, Благоевград 2012.

3. Референдуми в отношенията между Конфедерация Швейцария и Европейския съюз, в: Международно лятно училище за докторанти „Европейският съюз и Черноморският регион: предизвикателства и перспективи” (под печат).

Б. ДРУГИ ПУБЛИКАЦИИ

1. Интернет преступност и Европейский Союз, в: Сборник от Международна научно-практическа конференция „Борьба с Интернет-преступностью”, организирана от Донецкия юридически институт (Украйна) и фондация „Ханс Зайдел” (Германия), в съавторство с доц. д-р Николай Марин, с. 172-174, Донецк, 2013.

2. Роля и позиции на Германия по отношение на бъдещата икономическа и валутна политика на ЕС, в: сп. „Международна политика”, кн. 1-2 / 2013, с. 35-41, Благоевград, 2013.

3. Основни моменти в българската външна политика в периода 2005 – 2011 г., в: сп. „Икономика и управление”, год. VII, брой 2 / 2011, с. 101-107, Благоевград, 2011.

4. Einflussmöglichkeiten der deutschen Kultur auf die Sprachgemeinschaften in der Schweiz, в: „ПРОФИЛИ. Материалы международной научно-практической конференции „Культура, идентичность и права человека в историко-филологическом освещении”, с. 239-245, Петрозаводск, Издательство ПетрГУ, 2011.

Резюме

Настоящият дисертационен труд със заглавие „Референдумите като инструмент при международните договори на примера на държавите от ЕИП и Швейцария” прави исторически преглед на налагането на пряката демокрация под формата на референдум и гражданска инициатива в Конфедерация Швейцария, Кралство Норвегия, Република Исландия и Княжество Лихтенщайн. Въз основа на статистически данни се анализират резултатите от проведените референдуми в посочените страни по отношение на сключените помежду им двустранни и многостранни договори, както и на сключените от тях договори с трети страни или с международни организации. Примерът на тези държави е последван от сравнително младото обединение Европейски съюз, където в последното десетилетие са проведени редица референдуми по важни както за Съюза, така и за отделните страни членки въпроси с различни резултати. Този процес доказва действената роля на пряката демокрация като най-подходяща форма на демокрация и най-добра перспектива за развитие пред народите в света. Прилагането на формите на пряката демокрация трябва да се превърне в цел и основна задача на гражданите, защото добре развитата пряка демокрация дава достъп на всички гласоподаватели до вземането на важни решения на местно и национално равнище.

Ключови думи: пряка демокрация, референдум, гражданска инициатива, Конфедерация Швейцария, Европейско икономическо пространство, Европейски съюз, международни организации, международни договори.

Abstract

The present PhD thesis entitled “The referendum as a tool in international treaties on the example of the EEA countries and Switzerland” makes a historical overview of the imposition of direct democracy in the form of a referendum and citizens' initiative in the Swiss Confederation, the Kingdom of Norway, Iceland and Liechtenstein. On the basis of statistical data, there is an analysis of the results of the conducted referenda in the respective countries with regard to the bilateral and multilateral treaties concluded among them as well as treaties concluded by them with third countries or international organizations. The example of these countries is followed by the relatively young union – European Union – where in the last decade there have been a number of referenda on important both for the Union and for individual Member States issues with different results. This process demonstrates the efficient role of direct democracy as the most appropriate form of democracy and the best development perspective of the peoples around the world. The implementation of the forms of direct democracy should become a goal and a main citizens' task, because a well-developed direct democracy gives access for all voters to important decision-making at local and national level.

Keywords: direct democracy, referendum, citizens' initiative, the Swiss Confederation, European Economic Area, European Union, international organizations, international treaties.